

УДК 008.001.11(477):398(477):7.035(477)

*Садовенко Світлана Миколаївна,
доктор філософії,
кандидат педагогічних наук,
доцент, старший дослідник,
доцент кафедри сценічного та
аудіовізуального мистецтва
Інституту сучасного мистецтва
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв*

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ НАУКОВОГО ЗНАННЯ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ

*(Частина друга)**

Мета роботи полягає у здійсненні культурологічної концептуалізації та структурно-функціональному обґрунтуванні поняття української народної художньої культури, розробці її структури, виявленні соціальної й духовної значимості та способів функціонування. **Методологія** дослідження полягає у застосуванні загальних принципів наукового пізнання, які відповідають сучасному культурологічному дискурсу. Це зумовило використання структурно-функціонального, системно-аналітичного, описового та компаративного дослідницьких методів для аналізу складових досліджуваного об'єкта, виявлення і узагальнення внутрішніх зв'язків, взаємообумовленості та співвідношень між ними; системно-структурного – для глибинного дослідження суті української народної художньої культури, виявлення її структурних елементів і розроблення структури, а також методу інтерпретації для констатації функцій та виявлення функціональних змін досліджуваного об'єкта. **Наукова новизна** роботи полягає у розкритті культурологічних аспектів концептуалізації змісту поняття «українська народна художня культура», здійсненні структурно-функціонального обґрунтування цього поняття. Подано авторську розробку структури української народної художньої культури, до складу якої введено взаємозалежні між собою елементи, а саме: архаїчно-автентичний фольклор та архетипні структури; фольклор субкультур; художня самодіяльність (аматорське мистецтво); фольклоризм; модерні складові (неофольклоризм, фольк-рок, етно-рок, фреш-фольк); етнохореографія; декоративно-ужиткове, художньо-прикладне мистецтво й образотворчий фольклор. **Висновки.** У статті доводиться, що дослідження української народної художньої культури, як частини загальнолюдської культури і основи формування української державності у XXI столітті, є реально актуальним і вимагає подальшого цілісного соціологічного, культурологічного і соціально-психологічного осмислення й аналізу. Обґрунтовується, що українська народна художня культура як сукупність створених і розповсюджуваних у суспільстві опусів народної творчості, їх форм і способів збереження, вивчення, поширення художніх цінностей, їх трансляції і ретрансляції, є відображенням дійсності в художніх образах за допомогою особливих виразних засобів.

© Садовенко С.М., 2018

* Садовенко С.М. Українська народна художня культура в контексті наукового знання: культурологічні аспекти концептуалізації (Частина перша) // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: [зб. наук. праць; вип. XXVIII]. Київ: Міленіум, 2012. С. 101–109.

На основі здійсненого структурно-функціонального обґрунтування поняття «українська народна художня культура» подано авторську розробку структури української народної художньої культури, до складу якої введено взаємозалежні між собою елементи, а саме: архаїчно-автентичний фольклор та архетипні структури; фольклор субкультур; художню самодіяльність (аматорське мистецтво); фольклоризм; модерні складові (неофольклоризм, фольк-рок, етно-рок, фреш-фольк); етнохореографія; декоративно-ужиткове, художньо-прикладне мистецтво й образотворчий фольклор.

Показано, що структурно, як підсистема художньої, народна художня культура зосереджує виразні художні складові, серед яких: художній світ; художнє життя; художня реальність; художня творчість; художнє виробництво; художня діяльність. Виявляється соціальна і духовна сутність функціонування української народної художньої культури в контексті наукового знання про культуру в цілому.

Ключові слова: українська народна художня культура, концептуальний зміст, культурна спадщина, культурно-мистецький розвиток, національна культура, структура, художні складові, архаїчно-автентичний фольклор, художня самодіяльність (аматорське мистецтво), фольклоризм, модерні складові (неофольклоризм, фольк-рок, етно-рок, фреш-фольк).

Садовенко Светлана Николаевна, доктор философии, кандидат педагогических наук, доцент, старший исследователь, доцент кафедры сценического и аудиовизуального искусства Института современного искусства Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Украинская народная художественная культура в контексте научного знания: культурологические аспекты концептуализации (часть вторая)

Цель работы заключается в осуществлении культурологической концептуализации и структурно-функциональном обосновании понятия украинской народной художественной культуры, разработке ее структуры, выявлении социальной и духовной значимости и способов функционирования. **Методология исследования** содержится в применении общих принципов научного познания, которые соответствуют современному культурологическому дискурсу. Это обусловило использование структурно-функционального, системно-аналитического, описательного и сравнительного исследовательских методов для анализа составляющих исследуемого объекта, выявления и обобщения внутренних связей, взаимообусловленности и соотношений между ними; системно-структурного – для глубинного исследования сути украинской народной художественной культуры, выявления ее структурных элементов и разработки структуры, а также метода интерпретации для констатации функций и выявления функциональных изменений исследуемого объекта. **Научная новизна работы** заключается в раскрытии культурологических аспектов концептуализации содержания понятия «украинская народная художественная культура», осуществлении структурно-функционального обоснования этого понятия. Представлена авторская разработка структуры украинской народной художественной культуры, в состав которой введено взаимосвязанные между собой элементы, а именно: архаично-аутентичный фольклор и архетипные структуры; фольклор субкультур; художественная самодетельность (любительское искусство); фольклоризм; современные составляющие (неофольклоризм, фольк-рок, этно-рок, фреш-фольк) этнохореография; декоративно-прикладное, художественно-прикладное искусство и изобразительное фольклор. **Выводы.** В статье доказывается, что исследования украинской народной художественной культуры, как части общечеловеческой культуры и основы формирования украинской государственности в XXI веке, является реально актуальным и требует дальнейшего целостного социологического, культурологического и социально-психологического осмысления и анализа. Обосновывается, что украинская народная художественная культура, как совокупность созданных и распространяемых в обществе опусов народного творчества, их форм и способов сохранения, изучения, распространения художественных ценностей, их трансляции и ретрансляции является отражением действительности в художественных образах с помощью особых выразительных средств.

На основе проведенного структурно-функционального анализа понятия «украинская народная художественная культура» представлена авторская разработка структуры украинской народной художественной культуры, в состав которой введено взаимосвязанные между собой элементы, а именно: архаично-аутентичный фольклор и архетипные структуры; фольклор субкультур; художественная самодеятельность (любительское искусство); фольклоризм; современные составляющие (неофольклоризм, фолк-рок, этно-рок, фреш-фолк) этнохореография; декоративно-прикладное, художественно-прикладное искусство и изобразительное фольклор. Показано, что структурно, как подсистема художественной, народная художественная культура, концентрирует выразительные художественные составляющие, среди которых: художественный мир; художественная жизнь; художественная реальность; художественное творчество; художественное производство; художественная деятельность. Раскрывается социальная и духовная сущность функционирования украинского народной художественной культуры в контексте научного знания о культуре в целом.

Ключевые слова: украинская народная художественная культура, концептуальное содержание, культурное наследие, культурно-художественное развитие, национальная культура, структура, художественные составляющие, архаично-аутентичный фольклор, художественная самодеятельность (любительское искусство), фольклористика, современные составляющие (неофольклоризм, фолк-рок, этно-рок, фреш-фолк).

Sadovenko Svitlana, Doctor of Philosophy, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Senior Researcher, Associate Professor of the Stage and Audiovisual Art Department, Institute of Contemporary Art, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Ukrainian folk art culture in the context of scientific knowledge: cultural aspects of conceptualization (part two)

Purpose of the article is to implement cultural-conceptualization and structural and functional justification of the concept of Ukrainian folk art culture, to develop its structure, to identify social and spiritual significance and ways of functioning. **The methodology** of the study is to apply the general principles of scientific knowledge, which correspond to contemporary culturological discourse. This led to the use of structural-functional, system-analytical, descriptive and comparative research methods for the analysis of components of the investigated object, the identification and generalization of internal relations, interdependence and relations between them; system-structural – for in-depth study of the essence of Ukrainian folk artistic culture, the identification of its structural elements and the development of the structure, as well as the method of interpretation for the identification of functions and the identification of functional changes of the object under study. **Scientific novelty** of the work is to uncover the cultural aspects of the conceptualization of the concept of «Ukrainian folk art culture», the implementation of the structural and functional justification of this concept. The author's work on the structure of the Ukrainian folk artistic culture has been submitted, which includes interdependent elements, namely: archaic-authentic folklore and archetypal structures; folklore of subcultures; artistic amateur (amateur art); folklorism; modern elements (neo-folklore, folk-rock, ethnic-rock, freest folk); ethnic choreography; decorative and applied art, applied arts and fine folklore. **Conclusions.** The article shows that the study of Ukrainian folk art culture, as part of the universal human civilization and the basis of the formation of Ukrainian statehood in the XXI century, is relevant and requires a further holistic sociological, culturological and socio-psychological comprehension and analysis. It is substantiated that Ukrainian folk art culture, as a collection of created and disseminated in the society opuses of folk art, their forms and ways of preserving, studying, spreading artistic values, their translation and retranslation, is a reflection of reality in artistic images with the help of particular expressive means. On the basis of the structural and functional justification of the concept «Ukrainian folk art culture», author's development of the structure of Ukrainian folk artistic culture was introduced, which included interdependent elements, namely: archaic-authentic folklore and archetypal structures; folklore of subcultures; artistic amateur (amateur art); folklorism; modern elements (neo-folklore, folk-rock, ethnic-rock, freest folk); ethnic choreography; decorative and

applied art, applied arts and fine folklore. It is shown that structurally, as a subsystem of artistic, folk art culture, significant aesthetic components are concentrated, among them: the creative world; artistic life; artistic reality; artistic creativity; artistic production; artistic activity. The social and spiritual essence of the functioning of the Ukrainian folk artistic culture in the context of scientific knowledge of culture, in general, is revealed.

Key words: Ukrainian folk art culture, conceptual content, cultural heritage, cultural and artistic development, national culture, structure, artistic components, archaic-authentic folklore, amateur art (amateur art), folklore, modern elements (neo-folklore, folk-rock, ethnic-rock, freestyle folk).

Актуальність теми. Творення цивілізації, її потенціал залежать, насамперед, від рівня культури і духовності народу. Цивілізація приречена до зникнення, якщо культурна спадщина, історично-культурні традиції, які є духовно-моральною основою суспільства, забуваються. Цивілізаційність суспільства характеризується в дослідженнях науковців як «мудрість», «соціальна прозорливість», «зростаюча можливість передбачення» майбутніх етапів прискореної модернізації суспільства до більш гуманних форм існування (Ю. Богуцький, І. Бойченко В. Шейко, М. Юрій та ін.). Саме ці характеристики вбирає художня культура, у тому числі українська народна художня культура, аргументовано становлячи одну зі складових цивілізації, відіграючи важливу роль в активізації людського потенціалу, встановленні тісних дружніх контактів між людьми різних суспільних прошарків, національностей, спрямовуючи «інтелектуальну активність формування національної свідомості, суспільства і самоідентифікації українського соціуму» [2, 144].

Комплексне поліфонічне кроспарадигмальне осмислення української народної художньої культури на основі синтезу методологічних традицій структурного аналізу, аналітичної психології, філософії діалогу та феноменолого-герменевтичного підходу, безсумнівно, належить до теоретичного простору культурології як міждисциплінарної науки, яка синтезує значний обсяг наукових знань, спрямованих на розкриття різних аспектів культурологічної думки – теоретичних, історичних, світоглядних, ментальних, а також акумулює історію культурологічних понять, уявлень про сутність, смисли та фактори розвитку культури. Актуальність пропонованої теми визначається очевидністю взаємодії традиційних і інноваційних взаємодоповнюючих утворень в різноманітності їх жанрових, стильових і функціональних елементів, а також тим, що поняття «народна художня культура», культурологічні аспекти концептуалізації його змісту у сучасному вітчизняному науковому обігу ще недостатньо розкрито. Актуальним є й здійснення структурно-функціонального обґрунтування та визначення структури цього поняття з введенням до його складу взаємозалежних між собою елементів.

Аналіз досліджень. Розкриваючи ступінь наукової рефлексії означеної в статті проблеми, можна стверджувати, що спеціального наукового дослідження, спрямованого на осмислення соціально-історичного контексту української народної художньої культури як структурованої системи в українському філософсько-культурологічному дискурсі дотепер не проводилося. Разом з тим, цей феномен вивчався частково. Проблеми історії й філософії культури завжди

цікавили як вітчизняних, так і закордонних дослідників, проте формування стійкого інтересу до проблем теорії й історії культури, культурної динаміки, культурної політики і культурного будівництва в нашій країні приходиться на другу половину 60-х – початок 70-х рр. ХХ ст., коли з'явилася плеяда вчених-суспільствознавців і гуманітаріїв, чії дослідження заклали основи сучасної вітчизняної культурології.

Фундаментальною основою осмислення народної художньої культури як етнокультурного, полісоціального, полістадіального, ціннісного і поліфункціонального явища, яке має конкретно-історичний і соціально-стратифікаційний характер, стали філософські дослідження, присвячені проблемам духовної культури, народному характеру, національній самосвідомості тощо (М. Бахтін, М. Бердяєв, С. Булгаков, Л. Гумільов, О. Лосєв, В. Розанов, В. Соловйов, П. Флоренський, А. Хомяков та ін.).

Розглядаючи феномен художньої культури в історичному вимірі, ми спиралися на логіку осмислення й методи дослідження істориків і культурологів епохи Просвітництва, у працях яких простежується розуміння процесу розвитку народного мистецтва, оригінальність якого обумовлена традиціями і природними умовами проживання етносів і народів (Д. Віко, І. Гердер, В. Гумбольдт та ін.); зарубіжних фольклористів (Ш. Бен, Р. Боггс, Дж.-Т. Гомм, Е. Карнейро, М. де Мартинес, Х. Нуньєс, П. Сентів, Р. Санчес, А. Тейлор, Б. Хаковелья та ін.); іноземних науковців, дослідження яких присвячені новаторству в мистецтві (Н. Конрад, Д. Кроулі, Т. Монро та ін.); представників закордонної культурології (Дж. Гусфілд, Ю. Крістева, Р. Такер, С. Ейзенштадт та ін.); перших вітчизняних фольклористів (І. Забелін, Н. Костомаров, А. Терещенко), збирачів українського фольклору минулого (К. Квітка, Ф. Лавров, М. Родіна, Г. Танцюра та ін.) і сучасності (М. Гордійчук, Г. Громов, Л. Дунаєвська, А. Іваницький, О. Курочкін, О. Правдюк, С. Шевчук, Л. Шурко та ін.); представників міфологічної школи фольклористики (А. Афанасьєв, Ф. Буслаєв, О. Міллер, А. Потебня); науковців, які вивчають міфологічний простір культури ХХ ст. (А. Геніс, А. Гуревич, Б. Єрасов, Ю. Лотман, В. Найдиш, В. Римський, А. Юревич); виразників концептуальних аспектів культурології (В. Абушенко, Є. Більченко, Н. Злобін, Л. Каган, М. Каган, В. Личковах, Е. Маркарян, В. Межуєв, Л. Столович та ін.); учених, які займаються вивченням теорії й історії народної художньої культури (Т. Бакланова, П. Богатирьов, П. Герчанівська, В. Гусєв, І. Земцовський, М. Каган, А. Каргін, В. Пропп, Б. Путілов, Б. Соколов, Ю. Соколов, К. Чистов, В. Чичеров та ін.); дослідників фольклору ХХ ст. (В. Анікін, О. Балдіна, Є. Бикова, С. Грица, В. Гусєв, М. Дмитренко, В. Крисов, М. Некрілова, К. Рождественський та ін.); учених, праці яких присвячені новаторству в мистецтві (О. Афоніна, В. Василенко, Н. Гончаренко, М. Овсянніков та ін.), неофольклоризму (А. Гончаров, О. Дерев'янченко), взаємодії традицій і новацій (Н. Солодовникова, Ю. Сугрובה та ін.); дослідників художньої самодіяльності й аматорства (О. Балдіна, Є. Григор'єва, А. Кабанів, А. Каргін, Є. Максимов, Н. Михайлова, Є. Смирнова, Ю. Соколовський, Ф. Соломоник, В. Уральська та ін.) тощо.

Окремі аспекти народної художньої культури (пісня, танець, костюм, святково-обрядова культура, фольклор, байки, казки, декоративно-прикладна творчість) у соціокультурному хронотопі знайшли відображення в низці наукових досліджень останніх років (О. Алексєєва, П. Герчанівська, М. Дмитренко, О. Жирова, Т. Карпова, В. Котеля, Т. Мітрягіна, Л. Паславська, М. Риндіна та ін.).

Аналіз проблем історії і філософії культури як метахудожнього явища, що належить ученим мистецтвознавчо-фольклористичного спрямування (В. Витвицький, М. Гордійчук, М. Грінченко, С. Грица, М. Загайкевич, О. Зінкевич, С. Людкевич, С. Павлишин, А. Рудницький, В. Самохвалов, М. Скорик, І. Фільц, М. Черкашина та ін.), дозволяє вирізнити основні напрями дослідження проблем українського народного мистецтва ХХ–ХХІ ст.

Зростання інтересу сучасної соціально-філософської думки щодо проблем історії і філософії культури зумовлюється новим статусом Української держави – її незалежністю і суверенністю, утвердженням української нації, відродженням української національної культури. В українській суспільній науці національний характер народу, його «дух», національні особливості культури були в центрі уваги українських мислителів (Д. Антонович, О. Бочковський, Г. Ващенко, М. Костомаров, Ю. Липа, В. Липинський, О. Потебня, І. Франко, Д. Чижевський, В. Щербаковський та ін.). Опосередковано до цієї проблеми зверталися А. Бичко, І. Бичко, О. Бичко, В. Воловик, А. Горак, А. Кавалеров, В. Кремень, С. Кримський, М. Михальченко, М. Мокляк, Н. Победа, В. Табачковський, В. Шинкарук.

Етнічна ментальність як психологічний феномен розглядалася у наукових працях О. Барішполець, В. Бобика, О. Донченко, І. Єршової-Бабенко. У соціокультурному аспекті – Б. Поповим, М. Степико, Л. Шклярюм. Окремі економічні, соціальні, політичні, історичні аспекти етноментальності знайшли відображення у дослідженнях В. Андрущенко, В. Беха, А. Місуно, С. Наумкіної, Н. Шульги, В. Шульгіної та ін. Зокрема, О. Качковський розглядає український менталітет у тісному взаємозв'язку з ідеєю державності, наголошуючи при цьому на системоформуючій значущості досліджуваного явища.

Комплекс зазначених наукових праць свідчить про наявність суттєво розробленої теоретико-методологічної бази, що створює методологічний підмурок щодо осмислення феномену народної художньої культури в контексті автономних досліджень її складових. Однак, акумулювавши колосальний обсяг матеріалу про культуру як багатогранну проблему історичного розвитку, народну художню культуру, зокрема українську, наукова думка розкриває частково, або характеризує її окремі регіональні аспекти. Тому здійснення культурологічної концептуалізації, структурно-функціональне обґрунтування поняття української народної художньої культури, виявлення соціальної й духовної значимості та способів її функціонування є дійсно важливим завданням сучасного наукового знання про українську художню культуру в цілому і становить мету цієї частини статті.

Виклад основного матеріалу. Художня культура розглядається нами як єдиний процес взаємопов'язаних між собою постійно діючих елементів у вигляді форм та засобів їх утворення. Враховуючи іманентний характер художньої

культури, видається доцільним використовувати при її розгляді інтегративний підхід, основними складовими якого є системний та комплексний аналізи. Системний аналіз української народної художньої культури спирається на адекватну принципу комплексності методологію функціоналізму, у межах якого явище досліджується як структуроване системне утворення з внутрішньою складною будовою.

Перш ніж переходити до структурно-функціонального аналізу української народної художньої культури та її аксіосфери, стисло подамо класифікацію основних дефінітивних підходів щодо визначення та розгляду культури в цілому, які адекватно можна пристосувати до осмислення предмету нашого дослідження, як її складової.

У соціально-філософському знанні найбільшого поширення щодо вивчення культури одержали аксіологічний, діяльнісний, технологічний (або функціональний), семіотичний підходи, а також структурно-функціональний та системний аналізи.

1. Аксіологічний підхід – розгляд культури як сукупності створених матеріальних і духовних цінностей. Категорія «цінності» іманентно увійшла до логіки й аналізу мистецької і культурної проблематики, до дослідження естетичних і етичних, правових і політологічних проблем. Метою такого підходу є розкриття змісту культури як ціннісного за своєю сутністю і проявами феномену буття. Аксіологічна методологія припускає створення понятійної моделі, що пояснює специфічні особливості виникнення і становлення культури як ціннісного феномену, з усіма властивими їй, відповідно до методології аксіології, ознаками: упорядкованістю, ієрархічністю, структурністю, системністю. Адекватне відтворення культури, на нашу думку, припускає антропоцентричне її розуміння і ціннісну інтерпретацію.

2. Діяльнісний – один із найпоширеніших у дослідженні культури підхід. Розкриває зв'язок культури і людської діяльності. На його основі визначається сутність культури, яка значною мірою проявляється в людській діяльності, а не в сукупності досягнень і цінностей, створених людством. Культура створюється у процесі людської діяльності. Розвиток і вдосконалення цієї діяльності сприяє розвиткові культури. Разом із тим, діяльнісний підхід також не може досить повно відобразити всю різноманітність проявів культури. Розуміння її як творчого аспекту людської діяльності видається досить вузьким, адже відбиває лише процес виробництва. Водночас культура містить нерозривну єдність процесів збереження, поширення, споживання й освоєння.

3. Технологічний (або функціональний) – дає можливість охарактеризувати культуру як специфічний спосіб діяльності й зводить її до засобів, техніки, технологій. При цьому під способом діяльності розуміються специфічні засоби, вироблені в процесі життя для організації, регуляції і координації спільних людських дій, тобто техніку в найширшому розумінні, як механізм діяльності або універсальну технологію (Є.С. Маркарян).

4. Семіотичний. З точки зору семіотичного підходу до культури як знакової системи вона визначається як «неуспадкована» пам'ять колективу, що

виражається у певній системі заборон і розпоряджень, або як природно й історично сформований механізм колективного розуму, наділений колективною пам'яттю і здатний здійснювати інтелектуальні операції. Таке розуміння найближче підводить до національної художньої культури, що має в своїй основі колективність як одну з характерних рис. Система заборон і розпоряджень, виражена в специфічній формі в продуктах художньої діяльності народу, є не що інше, як колективний розум, колективна пам'ять. Однак, не все в народній художній культурі, як і в будь-якій іншій, можна звести до знакової системи. Водночас не варто зводити культуру лише до минулого досвіду. Попри те, що народна культура є традиційною, втім, вона є динамічним соціальним явищем, яке постійно розвивається на основі минулої пам'яті.

5. Структурно-функціональний аналіз. За використання цього підходу досліджуваний об'єкт немовби розкладається на складові частини, між якими виявляються співвідношення, визначаються правила їх поєднання в групи (при співвідношенні культури і суспільних процесів первинними складовими культури є етнічні й національні, а вторинними – соціальні, класові).

6. Важливим підходом є системний аналіз – розгляд усіх феноменів культури у взаємодії її складових частин як основи, на якій формуються нові якості. Саме цей підхід як метод видається нам найбільш доцільним науковим механізмом здійснення концептуалізації, структуралізації та класифікації української народної художньої культури.

Основи класичного функціоналізму закладені в історії гуманістики відомим британським соціальним антропологом Б. Малиновським. У його відомій праці «Наукова теорія культури» фіксується єдність соціології і теорії культури, а ширше – спільність позитивістських принципів природничих наук і знання про людину [4]. Відповідно до класичного функціоналізму, культура аналізується у парадигмі теорії систем як цілісна сукупність взаємопов'язаних елементів зі складною ієрархічною структурою. Культура розглядається як структурована сукупність окремих, відносно замкнутих складових (інститутів, або «ізолятів» – англ. «isolate»), кожен з яких має певне призначення, характеризується конкретним набором механізмів і засобів задоволення тих чи інших суспільних потреб. Такий набір інструментарію, який фіксує соціальний статус «ізоляту» як форми відповіді на виклик, і становить «функцію».

Отже, функція є дзеркалом складного ланцюга стосунків «потреба – культура – потреба», оскільки, вона віддзеркалює процес зародження культурних інституцій як сукупностей статусно-рольових норм і правил у відповідь на потреби, що, у свою чергу, множаться і розширюються під впливом інституціональної активності системи культури. Якщо уявити художню культуру народу як систему, то стає очевидним, що подібні структурні елементи (ізоляти) необхідно виділити в її будові, тобто – здійснити методологічні кроки щодо визначення її морфології (структуралізації) та типології (класифікації). Крім того, тільки за допомоги системного аналізу можна врахувати більшість складних причинно-наслідкових взаємозв'язків і взаємозалежностей, одержати

можливість визначити всі фактори впливу на процес художньої освіти та виховання в системі художньої культури як інтегрованого цілого.

Додаткове значення функціоналізму як основи структурного аналізу української народної художньої культури становить той факт, що функціоналізм на Заході став однією із найбільш ґрунтовних відповідей на кризу класичного еволюціонізму (зокрема, прогресивістської універсалістської концепції «модернізації», що виправдовувала європоцентризм та уніфікацію з боку колоніального Заходу автентичності малих етнокультурних груп). Функціоналізм, на противагу цінностям прогресу, уніфікації, лінійної історії, колонізації та моністичної віри в єдині закони розвитку, пропонує регіональний підхід до світової культури як до плюральності окремих елементів – етнокультурних традицій (чимось подібних до «квітів у полі» в циклізмі О. Шпенглера), кожна з яких як самодостатня система може інтерпретуватися лише «із середини», з позицій своїх власних потреб і способів їх задоволення – шляхом герменевтичного вживання» у феномен Іншого (Чужого), включаючи толерантне ставлення до так званих «екзотичних» («варварських») звичаїв та норм поведінки. Звідси – множинність, полікультурність, толерантність та релятивність як пріоритетні засади функціоналістської наукової ментальності, що включає кожен конкретну етнокультуру в соціальний контекст відповідного хронотопу.

Українська народна художня культура як система є підсистемою системи більш високого рівня складності. Вона має не лише свою специфіку, але й несе загальні особливості універсальних культурних інститутів, їх цінності, рольові розподіли, соціальний склад, правила і патерни поведінки, ритуальні форми здійснення поведінкових актів. Адже культура є складною, динамічною, цілісною системою інституціональних доміант, ієрархією систем різноманітного ступеню складності й організації. Складові цієї системи, відрізняючись одна від одної за характером, призначенням, роллю в житті суспільства й особливим місцем в його духовній культурі, в сукупності утворюють єдине поле культурного життя.

Типи художньої культури (різновиди, види, перспективи, у тому числі й відомі постаті) характеризуються приналежністю до сукупності локальних, конкретно-історичних культур, епох, періодів, етапів, виявом своїх спектрів стилів, напрямків, широкими діапазонами процесів, у межах яких можна здійснювати процедури періодизації і типологізації. Для типології культури значимою являється *модель світу*, що репрезентує сутнісні властивості світобудови в контексті її носіїв. *Модель художньої культури* можна вважати значеннєвим двійником світу, концептом світобачення. Водночас вона сполучена з емоційною сферою, адже основна її функція – надати людині орієнтацію у світі, яка ініціюватиме людську діяльність і породжуватиме її творчий імпульс. Культура як акт світорозуміння є утворенням, що знаходиться у перманентному розвитку, що відбувається у швидкоплинному, проте невпинному, русі. Як регулятор людської життєдіяльності вона живе не тільки у свідомості, але й у всьому, координатором чого вона безпосередньо є – у поведінці та різноманітній практичній діяльності людей, продуктах культури, мистецьких творах тощо.

У художній культурі порівняно з наукою або правовою культурою особливе значення має *національна природа*. Вона виступає найбільш адекватним і яскравим відображенням неповторного габітусу нації, її звичаїв, обрядів, традицій, національного характеру народу. Багатоваріантність, доступність, яскравість, імпровізаційність – ті невід'ємні риси народної художньої творчості, що дозволяють затверджувати в художній культурі кращі зразки духовності і моральності. Вагомим сегментом художньої культури, що віддзеркалює етнокультурні архетипи нації, є *народна художня культура*.

Важливе місце в системі української художньої культури займає народна художня культура, яка фіксує глибинний зв'язок національного мистецтва з етнокультурними архетипами. Первинну культурну форму, серцевину української народної художньої культури становить фольклор, який в просторі і часі об'єктивується в інтерпретативно-варіативних втіленнях відповідних артефактів фольклоризму. Українська народна художня культура, інтерпретована як своєрідне семантичне поле, виростає з архетипних структур міфопоетичної спадщини, формує відповідну царину дотеоретичного досвіду (життєсвіт) та на рівні самосвідомості визначає картину світу і сферу цінностей етносу (аксіосферу), втілену в знаково-символічних структурах текстів (семіосфері). Ключовими координатами смислового поля культури є просторово-часові реалії (хронотоп). Тому хронотопний підхід щодо дослідження української народної художньої культури є основною складовою її семіотичного аналізу та відповідає пріоритетним тенденціям розвитку сучасної культурології [5; 6; 7].

Структурно, як підсистема художньої, народна художня культура зосереджує певні *художні складові*, серед яких: *художній світ* (система художнього освоєння людиною своєї життєвої світобудови в художніх і естетичних цінностях); *художнє життя* (певна складова життєвого світу людини, через яку відбувається виробництво, освоєння, засвоєння, трансляція художньої культури суспільства й одночасне конструювання власного художнього образу); *художню реальність* (художній світ, художнє життя суспільства і людини в часі); *художню творчість* (діяльність суб'єкта по створенню художнього твору, що виражає його духовність); *художнє виробництво* (залучення мистецтва в систему інституціональних відносин створення-споживання художніх цінностей); *художню діяльність* (творча активність суб'єкта, пов'язана з виробництвом і поширенням цінностей мистецтва).

Українська народна художня культура як один з елементів народної й одночасно художньої культури являє собою складне багатогранне явище, що трансформується під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів. Пройшовши у своєму розвитку тривалий історичний шлях, що обумовив появу типів, що характеризують соціодинаміку української народно-художньої культури, вважаємо за найбільш плідний щодо її вивчення застосування типологічного підходу. Цей підхід дозволяє розрізняти щонайменше два культурно-історичних її типи: *архаїчний*, коріння якого сягає селянського побуту та *міський* (сучасний).

Із першим типом щільно пов'язується таке поняття, як *автентичність* (від давньо-грец. αὐθεντικός – *справжній*). Воно визначає не тільки істинно-дійсний

зміст культурного артефакту, але й настільки ж правдиву його трансформацію в культурно-історичному просторі.

Автентична народна художня культура, будучи однією зі сфер культури, що складалася протягом століть, нині злучає мистецькі явища та художньо-осмислені вироби найрізноманітніших напрямків: від сакрально-ритуальних до побутово-прагматичних. У цьому культурному космосі в усій повноті проявляється дух нації, її самобутність і унікальність. Автентична народно-художня культура принципово традиційна. В давноминулі часи, коли формувалися та виникали домінантні творення артефактів народної художньої культури, люди жили у певній гармонії з довкіллям, керуючись незмінними моральними переконаннями. Саме у цьому й полягає головна сила і цінність архаїчно-автентичної народної художньої культури – у збереженні незмінними *принципів творчості*, передачі їх майбутнім поколінням без будь-яких випадкових та другорядних (псевдоестетичних) нашарувань.

Щодо культурно-історичного типу, який доволі умовно можна означити як *міський*, то й тут *принцип автентичності* посідає далеко не другорядне місце. Навіть тоді, коли автор пісні, що зветься «народною», є відомим. Приміром, полтавчанка *Маруся Чурай* та її видатні пісні «Ой не ходи, Грицю», «Котилися вози з гори», «За світ встали козаченьки», або харківський козак *Семен Климівський*, автор знаної пісні «Їхав козак за Дунай», яку майже всі сучасні українці вважають народною. Навряд, чи знаходилися виконавці, які на свій розсуд змінювали до непізнаваності мелодії в цих пісенних шедеврах.

По-іншому відбувається в народно-інструментальній музиці, де одним із суттєвих принципів музикування є імпровізація. Неможливо уявити троїстих музик, які грають по нотах. Навіть якщо музиканти беруться виконувати твір у доладному й вишуканому аранжуванні, то гра на музичних інструментах з необмеженими технічними можливостями, якими є скрипка, цимбали, бандура, бубон, дводенцівка, деркач, дрімба тощо, емоційно збадьорює, підбурює і підводить до злету творчої фантазії та створення віртуозних імпровізацій. Музиканти намагаються зберігати незмінними і передавати з покоління в покоління такі речі, як чітка, відмінна від академічної, постановка рук, способи особливого звуковидобування тощо. Відомо також і те, що за суворими традиціями жанру, музикант, який грає на тому чи іншому музичному інструменті, має власноруч його виготовити, і вже потім використовувати за призначенням.

Об'єктом української народної художньої культури у культурологічному контексті є певний фрагмент буття, хронотоп, що є сферою реалізації активності та історичним результатом процесу предметно-практичної діяльності суб'єкта культури.

Суб'єктом української народної художньої культури як ієрархічної структури, що як самостійна, самодостатня й оригінальна система саморозвивається у просторі і часі, є виразна соціальна спільність чи конкретний індивід, які включені у предметно-практичну діяльність, спрямовану на творення, споживання і духовне освоєння об'єктів культури та відтворення себе як людини відповідної історичної епохи.

У світлі суб'єктно-об'єктних зв'язків до структури української народної художньої культури нами уведено взаємозалежні між собою елементи: архаїчно-автентичний фольклор (уснопоетичний і музично-драматичний) та архетипні структури (міфи, народні казки); фольклор субкультур (зокрема, дитячий пісенно-музичний фольклор); художню самодіяльність (аматорське мистецтво); фольклоризм (вторинний, сценічний фольклор); модерні складові (неофольклоризм, фольк-рок, етно-рок, фреш-фольк тощо).

До структури української народної художньої культури нами включено також етнохореографію, декоративно-ужиткове, художньо-прикладне мистецтво й образотворчий фольклор, які, втім, не входять до кола питань нашого дослідження, адже потребують окремих наукових розвідок (див. Схему 1).

Кожна з визначених підсистем загальної структури української народної художньої культури має цілком визначену образно-семантичну природу, жанрово-видовий склад, виразні засоби, форми соціального функціонування тощо. Об'єднуючим фактором виступає єдність і боротьба традицій і новацій.

Навіть побіжний розгляд історичного досвіду української народної художньої культури надає можливість констатувати очевидність закладеного в ній механізму функціонування і збереження національної культури в цілому, що зміцнює духовні сили суспільства. Явним є факт присутності основних *структурних утворень* народної художньої культури – фольклору (народної творчості) і художньої самодіяльності (нині – мистецьке (художнє) аматорство) як соціально організованої творчості [5; 6; 7]. Важливими тут є творчі, соціальні, психологічні аспекти побутування інфраструктури, що забезпечують їхнє створення і трансляцію в соціум.

Схема 1

СТРУКТУРА УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

Висновки. У статті досліджується українська народна художня культура, як частина загальнолюдської культури і доводиться актуальність піднятої теми в контексті наукового знання. Показано, що на всіх стадіях суспільно-історичного розвитку – від язичництва до сучасності – українська народна художня культура завжди була включеною в різноманітну соціокультурну практику людини, адаптуючи її до життя, допомагаючи в пізнанні світу, природи, самої себе. Українська народна художня культура вбирала і передавала наступним поколінням моральні закони буття (любов до праці, до ближнього, «не нашкодь, не убий» тощо). Моделюючи взаємини різних поколінь, українська народна художня культура сприяла формуванню цінностей й ідеалів, несла селективні, нормативно-евристичні функції, ставала сенсоутворюючою основою існування людини.

Обґрунтовується, що українська народна художня культура, як сукупність створених і розповсюджуваних у суспільстві опусів народної творчості, їх форм і способів збереження, вивчення, поширення художніх цінностей, їх трансляції і ретрансляції, є відображенням дійсності в художніх образах за допомогою особливих виразних засобів. У народній культурі закладений механізм функціонування і збереження культури, спрямований на зміцнення духовності суспільства. За влучним висловом Е. Дюркгейма, «суспільство – творець і сховище всіх цінностей, причому кожне суспільство має набір самих різних, інколи абсолютно протилежних ціннісних уявлень, і лише одна визначена аксіологічна модель утворює конкретний тип соціальних відносин даного суспільства. Така модель відображає цілі й спрямованість суспільного поступу, утворює його внутрішню основу» [3, 19].

На основі здійсненого структурно-функціонального обґрунтування поняття «українська народна художня культура» подано авторську розробку структури української народної художньої культури, до складу якої введено взаємозалежні між собою елементи, а саме: архаїчно-автентичний фольклор та архетипні структури; фольклор субкультур; художня самодіяльність (аматорське мистецтво); фольклоризм; модерні складові (неофольклоризм, фольк-рок, етно-рок, фреш-фольк); етнохореографія; декоративно-ужиткове, художньо-прикладне мистецтво й образотворчий фольклор.

Показано, що структурно, як підсистема художньої, народна художня культура, зосереджує виразні художні складові, серед яких: художній світ; художнє життя; художня реальність; художня творчість; художнє виробництво; художня діяльність.

Функціонування української народної художньої культури в контексті наукового знання про культуру в цілому, особливо у сьогодення, є реально актуальним. Непорушна роль традицій народної художньої культури, їх соціальна і духовна сутність, втримуються в національній самоідентифікації і моральній соціалізації сучасних українців і становлять основу і перспективу формування української державності у ХХІ столітті.

Література

1. Аверинцев С. С. Поэтика ранневизантийской литературы: Монография. Москва: Наука, 1977. 320 с.
2. Берегова О.М. Б. Лятошинський та І. Белза в Київській консерваторії на початку 1920-х років // Мистецтво та життя: зб. наук. праць / І.М. Юдкін, О.М. Берегова, О.І. Оніщенко, Є.І. Коваленко, І.Л. Бермес, О.С. Олійник. Київ: Ін-т культурології НАМ України, 2016. С. 125–145.
3. Дюркгейм Э. Ценностные и «реальне» суждения // Социол. исслед., 1991. № 2. С. 17–26.
4. Малиновский Б.К. Научная теория культуры [пер. с англ. И.С. Утехина]. Москва: О.Г.И., 2000. 205 с.
5. Садовенко С.М. Народна художня культура як значеннева координата національної самоідентифікації українців // Трансформація освіти і культура: традиції та сучасність: Зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф., Київ, 2-3 травня 2012 р. Київ: НАКККиМ, 2012. С. 187–192.
6. Садовенко С.М. Самодіяльна художня творчість: культурологічні аспекти концептуалізації // Культура і сучасність: альманах. Київ: Міленіум, 2014. № 1. С. 53–60.
7. Садовенко С.М. Українська народна художня культура в контексті наукового знання: культурологічні аспекти концептуалізації // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: [зб. наук. праць; вип. XXVIII]. Київ: Міленіум, 2012. С. 101–109.

References

1. Averintsev, S.S. (1977). The Poetics of Early Byzantine Literature: Monohrafiyya. Moskva: Nauka. 320 s. [in Russian].
2. Beregova, O.M. (2016). B. Lyatoshinsky and I. Belza at the Kyiv Conservatory in the early 1920 s. Mystetstvo ta zhyttya: zb. nauk. Prats' (I.M. Yudkin, O.M. Berehova, O.I. Onishchenko, YE.I. Kovalenko, I.L. Bermes, O.S. Oliynyk). Kyuyiv: In-t kul'turolohiyi NAM Ukrayiny, 125–145 [in Ukrainian].
3. Durkheim, E. (1991). Valuable and «real judgments». Sotsyol. yssled., No 2. 17–26 [in Russian].
4. Malinovsky, B. K. (2000). Scientific theory of culture [per. s anhl. Y.S. Utekhyna]. Moskva: O.H.Y. 205 s. [in Russian].
5. Sadovenko, S. M. (2012). Folk artistic culture as a semantic coordinate of Ukrainian national identity. Transformatsiya osvity i kul'tura: tradytsiyi ta suchasnist': Zb. materialiv Mizhn. nauk.-tvorch. konf., Kyuyiv, 2-3 travnya 2012 r. Kyuyiv: NAKKKiM, 187–192 [in Ukrainian].
6. Sadovenko, S. M. (2014). Self-acting artistic creativity: cultural aspects of conceptualization. Kul'tura i suchasnist': al'manakh. Kyuyiv: Milenium, № 1, 53–60 [in Ukrainian].
7. Sadovenko, S. M. (2012). Ukrainian folk art culture in the context of scientific knowledge: cultural aspects of conceptualization. Aktual'ni problemy istoriyi, teoriyi ta praktyky khudozhn'oyi kul'tury: [zb. nauk. Prats'; vyp. XXVIII]. Kyuyiv: Milenium, 101–109 [in Ukrainian].